כיתות א'-ב' | הלכה · חמ"ד | שיעור 2 מתוך 3 | 45 דק' | משנה ברכות ו, א; קיצור שולחן ערוך נב, א

עץ או אדמה? "בורא פרי העץ" ו"בורא פרי האדמה"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את הברכות "בורא פרי העץ" ו"בורא פרי האדמה".
- התלמידים יבחינו בין פרי שגדל על עץ לבין פרי שגדל באדמה, לפי הכלל שבקיצור שולחן ערוך.
- התלמידים יתאימו ברכה לפירות וירקות מוכרים.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

למה אומרים "תודה" לפני שאוכלים?

כותבים את השאלה על בריסטול ותולים בכיתה. בכל שיעור מוסיפים לבריסטול ברכה אחת ותמונה של מאכל.

🧪 פתיחה

סל פירות וירקות (או תמונות): תפוח, תפוז, מלפפון, עגבנייה, גזר, ענבים. התלמידים ממיינים לשתי ערימות: "גדל על עץ" ו"גדל קרוב לאדמה". לא מתקנים עדיין.

📖 הסבר למורה

במשנה (ברכות ו, א): "עַל פֵּרוֹת הָאִילָן אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ... וְעַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ אוֹמֵר בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה". יש שני יוצאים מן הכלל: על יין מברכים "בורא פרי הגפן", ועל פת (לחם) "המוציא" (ילמד בשיעור 3).

קיצור שולחן ערוך (נב, א) מסביר מה נקרא "אילן": צמח שהענפים שלו נשארים גם בחורף, ובשנה הבאה יוצאים מהם עלים. אם הענפים כלים בחורף ונשאר רק השורש, זה לא נחשב אילן, ומברכים על הפרי "האדמה". זה הכלל שמלמדים בכיתה.

דוגמה שתעלה בכיתה: בננה. לפי הכלל הזה (הגזע לא נשאר כמו ענף של עץ), נוהגים לברך עליה "האדמה". זה יישום של הכלל, ולא כתוב במקור שלנו במפורש; כדאי לומר זאת כך לתלמידים.

זרמים: נכתב לחמ"ד (ממלכתי-דתי), לפי תכנית ההלכה לכיתות א'-ב'. בממלכתי אפשר להשתמש בשיעור 1 כשיעור על הכרת תודה, בלי לחייב בברכה.

⚖️ **שימו לב:** הדינים בשיעור מוצגים "לפי" המקור שצוין לידם (קיצור שולחן ערוך, שולחן ערוך, רמב"ם). כל קהילה נוהגת לפי פסיקת הרב שלה ולפי מנהג המשפחה, ובשאלה מעשית שואלים את הרב. כדאי לומר זאת לתלמידים במפורש.

📜 המקור (מתוך ספריא, נוסח תורת אמת / מכון ממרא)

משנה, ברכות פרק ו, משנה א

כֵּיצַד מְבָרְכִין עַל הַפֵּרוֹת. עַל פֵּרוֹת הָאִילָן אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ, חוּץ מִן הַיַּיִן, שֶׁעַל הַיַּיִן אוֹמֵר בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן. וְעַל פֵּרוֹת הָאָרֶץ אוֹמֵר בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה, חוּץ מִן הַפַּת, שֶׁעַל הַפַּת הוּא אוֹמֵר הַמּוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ. וְעַל הַיְרָקוֹת אוֹמֵר בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בּוֹרֵא מִינֵי דְשָׁאִים:

קיצור שולחן ערוך, סימן נב, סעיף א

עַל פֵּרוֹת הַגְּדֵלִים בָּאִילָן, מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ. וְעַל פֵּרוֹת הַגְּדֵלִים בָּאֲדָמָה, וְהֵם כָּל מִינֵי לִפְתָּן וִירָקוֹת וְקִטְנִיּוֹת וְטָאטָארְקָע (תִּירָס) וַעֲשָׂבִים, מְבָרְכִין בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה. וְלֹא נִקְרָא אִילָן, אֶלָּא זֶה שֶׁהָעֲנָפִים שֶׁלּוֹ נִשְׁאָרִים גַּם בַּחֹרֶף וּמוֹצִיא אַחַר כָּךְ עָלִים מִן הָעֲנָפִים, וַאֲפִלּוּ הֵם דַּקִּין כְּגִבְעוֹלֵי פִּשְׁתָּן. אֲבָל אִם הָעֲנָפִים כָּלִים לְגַמְרֵי בַּחֹרֶף וְאֵינוֹ נִשְׁאָר רַק הַשֹּׁרֶשׁ, לֹא נִקְרָא אִילָן, וּמְבָרְכִין עַל הַפֵּרוֹת בּוֹרֵא פְּרִי הָאֲדָמָה (ר"ב ר"ג)

⚖️ כתוב במקור / הסבר

בטור הימני מה שכתוב במקור עצמו. בטור השמאלי הסבר או פירוש, ובו כתוב של מי הוא. ההסבר עוזר להבין, אבל הוא לא חלק מהמקור.

📜 כתוב במקור	🔍 הסבר (ושל מי הוא)
"עַל פֵּרוֹת הָאִילָן אוֹמֵר, בּוֹרֵא פְּרִי הָעֵץ" (משנה)	על פרי שגדל על עץ מברכים "העץ".
"חוּץ מִן הַיַּיִן... בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן" (משנה)	היין מיוחד ויש לו ברכה משלו, אף שהענבים גדלים על גפן.
"וְלֹא נִקְרָא אִילָן, אֶלָּא זֶה שֶׁהָעֲנָפִים שֶׁלּוֹ נִשְׁאָרִים גַּם בַּחֹרֶף" (קיצור)	הסבר לכיתה: עץ אמיתי לא "נעלם" בחורף, הענפים שלו נשארים.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: סל פירות וירקות או תמונות, דף העבודה

1. פתיחה: מיון סל הפירות לשתי ערימות (7 דקות)
2. המורה מקריא את המשנה ואת דברי הקיצור, ומסביר את הכלל: הענפים נשארים בחורף = עץ (10 דקות)
3. בודקים יחד את המיון מהפתיחה לפי הכלל, ומתקנים (8 דקות)
4. דף העבודה: התאמת ברכה לפרי (12 דקות)
5. משחק "עץ או אדמה?": המורה אומר פרי, התלמידים מרימים יד למעלה (עץ) או נוגעים ברצפה (אדמה) (8 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. איזו ברכה מברכים על תפוח? ועל מלפפון?
2. על איזה משקה יש ברכה מיוחדת במשנה?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. איך יודעים, לפי הקיצור, אם צמח הוא "עץ"?
2. למה, לדעתכם, יש ברכה שונה לפירות העץ ולפירות האדמה?

הערכה (מה דעתי?)

1. איזו ברכה אתם הכי אוהבים לברך, ולמה?

🏁 סיכום השיעור

מוסיפים לבריסטול של השאלה הגדולה שני עיגולים: "בורא פרי העץ" עם ציור תפוח, ו"בורא פרי האדמה" עם ציור מלפפון.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. צייר פרי אחד שמברכים עליו "העץ".
2. צייר פרי אחד שמברכים עליו "האדמה".

💡 הערות למורה

אם עולות שאלות על מאכלים מעובדים (מיץ, חטיף), אפשר לומר שזה נלמד בהמשך ולכתוב את השאלה בצד. על כל ספק מעשי: "נשאל את הרב".

📝 בדף העבודה

מיון פירות וירקות לטבלה, השלמת ברכה, נכון/לא נכון ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- משנה ברכות ו, א (ספריא)
- קיצור שולחן ערוך נב, א (ספריא)

מחוון: עץ או אדמה?

1. העץ: תפוח, תפוז, אגס. האדמה: מלפפון, גזר, עגבנייה.
2. הָעֵץ · הָאֲדָמָה.
3. ב. בּוֹרֵא פְּרִי הַגָּפֶן
4. ב. הענפים שלו נשארים גם בחורף.
5. "בורא פרי האדמה", כי הצמח לא נשאר בחורף, ולכן לפי הכלל בקיצור הוא לא נחשב עץ. (זה יישום של הכלל; האבטיח לא מוזכר במקור.)